

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07 MAYIS 2017

CİLT 1

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)
978-605-4697-07-6 (1.c)

Aralık 2017, Kastamonu
Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

ERKEN DÖNEM HANEFÎ GELENEĞİNDE BİR ZÂHİD: EBÛ MUTÎ MEKHÛL EN-NESEFÎ (318/930) VE *KİTÂBU'L-LÛ'LÛ'İYYÂT*"¹

Mehmet Saffet SARIKAYA²

Özet:

Doğu Hanefî fırak geleneğinin ilk temsilcilerinden olan ve Kerrâmîliğe nispet edilen Ebû Mutî' Mekhûl en-Nesefî'nin (318/930) *Kitâbu'l-Lü'lü'ıyyât* adlı çalışması bu geleneğe dair günümüze ulaşan bir eserdir. Zühde dair yazılmış eserde, birçoğu aynı zamanda tasavvufun da konusu olan çeşitli meselelere de yer verilmiştir. Eserin adına son varakta müellif tarafından yazılan şiirde yer verilmiştir. Eserin bilinen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4801 numarada kayıtlı bir mecmuadadır. Biz burada, daha önce tespit edilen diğer üç nüshayı da tanıttık: Darende, Nevşehir ve Kastamonu nüshaları.

Yazıldığı dönemde ve sonrasında oldukça ilgi gördüğü anlaşılan *Lü'lü'ıyyât* 135 bâb halinde tasnif edilmiştir. Müellif her bâbda ilgili konu hakkında vaaz üslubuyla bir veya birkaç hadîsi zikrettikten sonra kronolojik olarak bazı zâhid ve sûfilerin sözlerini nakletmekte, bazen kısa anekdotlar ve bölüm sonunda da çoğunlukla kendisine ait olan bir şiire yer vermektedir.

Eserde Yahyâ b. Muâz, Ahmed b. Harb ve İbn Kerrâm'dan rivayette bulunması Ebû Mutî' en-Nesefî'nin bu zatlarla olan bağlantısını da ortaya koymaktadır. Risâlede dikkat çeken hususlardan biri de dönemin birçok ünlü mutasavvıfına ait görüşlerin, birkaç istisna dışında, bahis konusu edilmemiş olmasıdır. Bu durum Ebû Mutî'nin bağlı olduğu itikâdî ekolün tavrı ve kendisinin benimsediği zühd neşvesi ile açıklanabilir. *Kitâbu Lü'lü'ıyyât*'ı Kerrâmîliğin zühd anlayışının en somut şekilde ortaya konulduğu yegâne eser olarak da takdim etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Kitâbu'l-Lü'lü'ıyyât*, Ebû Mutî Makhûl en-Nesefî, zühd hayatı, Kerrâmîyye.

Abstract:

A Sufi in the Early Period of Hanafî Tradition: Abû Mûtî' Makhûl al-Nasafî and Kitâb al-Lu'lu'ıyyât's

Kitâbu al-Lu'lu'ıyyât of Abû Mûtî' Makhûl al-Nasafî is one of the first representatives of Hanafî Firaq tradition and is a book which has reached us. The various issues which are related mysticism are also mentioned in the work written in ascetism. The name of the work is included in the poem fall into last foil and written by author. A copy of work is a review registered in the Suleymaniye Library Haghia Sophia section no 4801. We also introduced other three copy of work that was previously idenfied: Darende, Newshahir and Kastamonu.

The *Lu'lu'ıyyât*, which was very popular during its period and after writing, has been classified into 135 chapters. The author transfers the words of the some ascetic and sufi chronologically in all the chapters after adverting one or more hadiths. At the end of the chapter, he give a place a poem of his own mostly.

He relates from Yahyâ b. Muâdh, Aḥmad b. Ḥarb and İbn Karrâm in books. This situation also reveals the connection of Abû Mûtî' Makhûl al-Nasafî with these persons. One of the things that attention to opinions of many famous Sufi are not mentioned except for a few sufis in books. The situation can be explained by attitude of belief ecole to which he belongs and his sense of ascetism. It is also possible to present The *Lu'lu'ıyyât* as the only work in which revealed the sense of ascetism of Karrâmîyyah.

¹ Bu bildiri 113K570 no'lu TÜBİTAK Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

² Prof. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ISPARTA

Key words: *Kitâb al-Lu'lu'ıyyât*, Abû Mütî' Makhûl al-Nasafî, Ascetic life, Karrâmiyyah.

Giriş

Bu bildiriye çalışmaya başlarken *Kitâbu'l-Lü'lu'ıyyât*'ın sadece Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya'da kayıtlı, bir nüshasından haberdardık. Önceki bazı çalışmalarda da sadece bu nüshaya atıf vardı.³ Ancak Hasan Acar tarafından Ebû Mutî'nin mezheplerle ilgili eseri ve bu konudaki görüşleri üzerine yapılan çalışmadaki⁴ atıfla eserin başka nüshalarının da olduğunu tespit ettik. Bu atıf Ramazan Şeşen'in 1990'lı yıllarda yayınlanan biyografik bir çalışmasına yapılmaktaydı.⁵ Buna göre bilinen yazma nüshanın dışında eserin Anadolu'da üç ayrı yazma nüshası daha vardı: Darende nüshası, Nevşehir nüshası ve Kastamonu nüshası. Bildiri hazırlama sürecinde bazı meslektaşlarımızın da desteğiyle bu nüshaların ilk ve son sayfa örneklerine ulaşma imkanımız oldu. Bu durum eserle ilgili yeni değerlendirmelere fırsat verdi.

Eserin Müellifi: Ebû Mutî' Mekhûl en-Nesefî (318/930)

Doğu Hanefî fırak geleneğinin ilk temsilcilerinden olan Ebû Mutî' Mekhûl b. Fazl en-Nesefî (318/930) hakkında çok az bilgi vardır. Kaynaklar onu Hanefî fakihi, Muhaddis, Hâfız, Seyyâh olarak tanımlar.⁶ el-Kureşî, babasının adını Ebu'l-Mu'în Muhammed, dedesinin adını Ahmed b. Ebi'l-Bedî' olarak verir.⁷ Kendisini niteleyen tanımları dikkate aldığımızda iyi bir eğitim aldığı tahmin edilebilir. H. Acar ve S. Bahçivan, Ebû Mutî'nin hoca silsilesini Ebû Muhammed es-Siczi ve Ebû Ali el-Hasan b. Eşraf (III. yy sonları), Muhammed b. Kerrâm (255/868), İbrahim b. Yûsuf b. Meymun b. Kudâme el-Mâkiyânî (239/853), Ebû Muâviye ed-Darîr (195/811), Ebû Bekir Ayyâş (193/809), Ebû Yûsuf (182/798), Ebû Hanîfe (150/798) olarak tespit etmişlerdir.⁸ Onun Yahyâ b. Muâz-Muhammed b. Kerrâm-Ahmed b. Harb çizgisinde zühd ve vera' anlayışına sahip olduğu da bilinmektedir.⁹ S. Bahçivan kaynakları takip ile Ebû Mutî'ye nispet edilen Nesefî ailesini Ebu'l-Mu'în Muhammed(375/985), Ebu'l-Bedî' Muhammed (389/998) ve Ebû Mutî' Muhammed (?) Ebu'l-Me'âlî Mu'temid (440/1048), Muhammed (?), Muhammed(?) ve Ebu'l-Mu'în Meymun (508/1114) şeklinde sıralar.¹⁰ Yine kaynaklar onun, Dâvûd ez-Zâhirî (270/883), Ebû İsâ et-Tirmizî (279/893) ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (290/902), İbn Darîs (294/906) ve hoca silsilesinde yer alan âlimlerden rivayet ettiğini bildirir.¹¹ Kendisinden oğlu Ebu'l-Mu'în Muhammed, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Şâzân er-Râzî(377/988), Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. İsmâil (384/994), Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Sîrvânî es-Sûfî (396/1005), Ahmed b. Muhammed en-Nesefî (?) gibi zâtlar rivayette bulunmuştur.

³ Örneğin, İlyas Üzüm, "Nesefî, Mekhûl b. Fadl", *DİA*, c. 32, 570-571; Seyid Bahçivan, *Kitabu'r-Redd Alâ Ehli'l-Bid'a ve'l-Ehvâi'd-Dâlle'nin Mukaddimesi*, Konya 2013, 29-60. Salih Çift, "İlk Dönem Tasavvuf Klasiklerinde İhmal Edilen Bir Zühd Hareketi: Kerrâmiyye" *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 17, S. 2, (2008), 450-453; aynı mlf., *Tasavvufta Sevgi ve Ümit Yolu: Yahyâ b. Muâz er-Râzî*, Bursa 2011; Salih Aydın, *Bir Ehl-i Sünnet Okulu Kerrâmiye*, Viyana 2012, 27-29.

⁴ Hasan Acar, *Ebû Mutî' Mekhûl en-Nesefî'nin Kitâbu'r-Redd Ale'l-Ehvâ' ve'l-Bida' İsimli Eserinin Mezhepleri Tasnifi ve Mürcii Makalât Geleneği İçindeki Yeri*, Ankara 2003 (yayınlanmamış YL tezi), 36-37

⁵ Ramazan Şeşen, *Mukhtârât min al-Makhtûât al-Arabiyyât al-Nâdira fî Mekkebâti Türkiye*, İstanbul 1997, 780-781. Şeşen daha önce yaptığı bir çalışmada da aynı eserin künyesini vermiştir. Bkz., *Nevâdir al-Makhtûât al-Arabiyyât fî Mekkebâti Türkiye*, Beyrut 1980, II, 441-442.

⁶ Hasan Acar, *Ebû Mutî'*, 29; Seyid Bahçivan, *Kitabu'r-Reddi'n Mukaddimesi*, 46-47. (Tabakât kitaplarından naklen).

⁷ el-Kureşî, *Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, tah., Abdulfettâh el-Hulv, 2. Baskı, Mısır 1993, III, 499.

⁸ Hasan Acar, *Ebû Mutî'*, 32; Seyid Bahçivan, *Kitabu'r-Reddi'n Mukaddimesi*, 57.

⁹ Özellikle *Lü'lu'ıyyât*'taki atıflar ve konuyla ilgili tartışmalar için bkz., Salih Çift, "Kerrâmiyye", 443-448; aynı mlf., *Yahya b. Muaz er-Râzî*, 17-19, 241-260.

¹⁰ Seyid Bahçivan, *Kitabu'r-Reddi'n Mukaddimesi*, 51.

¹¹ Seyid Bahçivan, *Kitabu'r-Reddi'n Mukaddimesi*,

Zehebî, Ebû Mutî'nin Ashab-ı Rey'in ğulâtından olduğunu ve eş-Şâfiî'yi eleştiren bir eser kaleme aldığını belirtir.¹² Bu ifadeler muhtemelen onun Ebû Hanîfe'den yaptığı, rükûdan önce ve sonra elleri yukarı kaldırmanın namazı bozacağı şeklindeki nakille alakalıdır. Ancak Sıġnâkî gibi sonraki müellifler bunu nâdirü'r-rivâye olarak kabul etmişlerdir.¹³ Ebû Mûtî en-Nesefî kurtuluşa erecek fırkanın Ehl-i Cemâat'ten ibaret olduğunu ifade ile, bunları “Hz. Peygamber'in sünnetine bağlı olan ve bid'atlardan uzak kalan kesim” olarak tanımlamaktadır, kendisini ve arkadaşlarını bu zümreden görmektedir.¹⁴

Ebû Mutî' hakkındaki tespitler burada zikrettiklerimizden ibarettir. Bununla birlikte onun mezhebi hakkındaki değerlendirmeler *Lü'lu'ıyyât* ve *Kitabu'r-Red* eserinde mezhepler hakkında verdiği bilgiler ve mezhepler hakkındaki eleştirilerinden çıkarılmaktadır. Onun *Lü'lu'ıyyât*'ında, İbrahim en-Nehaî, Hammâd b. Ebû Süleyman, Ebû Hanîfe, Hammâd b. Ebû Hanife, İsmail b. Hammâd, Ebû Yûsuf gibi Hanefî zatlardan çeşitli sözleri nakletmesi mensup olduğu geleneği göstermektedir.

Öte yandan Ebû Mutî'nin *Lü'lu'ıyyât*'daki Yahya b. Muâz'a atıfları dikkate alınarak, onun da Muhammed b. Kerrâm ilişkisi bağlamında Kerrâmîliği tartışılır.¹⁵ S. Kutlu, Burhâneddîn en-Nesefî (294/907)'nin *Risâletü'l-İşk* adlı bir eser yazmasına da atıfla, Nesef şehrindeki tasavvuf ve zühd anlayışının bir hayli güçlü olduğunu, Ebû Mutî'nin de bu güçlü zâhid çevrelerle ve Muhammed b. Kerrâm ile ilgisine işaret eder. Nitekim o, *er-Redd*'inde İbn Kerrâm ve Kerrâmiye'den hiç bahsetmez, üstelik onların iman hakkındaki görüşünü benimser.¹⁶ Bununla birlikte İ. Üzüm, Kerrâmiye'den söz etmemekle birlikte onun Allah'a cisim isnat edilemeyeceğini söylemesinin İbn Kerrâm'ın görüşlerinden uzak olduğunu gösterdiğini belirtir.¹⁷ Ancak İ. Üzüm'ün değerlendirmelerinde söz konusu ithamların yapıldığı eserlerin Eş'arî gelenekten gelmesini ve kronolojik olarak İbn Kerrâm'dan çok sonra kaleme alınmasını dikkate almadığını belirtmeliyiz. Öte yandan S. Çift de Yahyâ b. Muâz'a nispet edilen ve sonraki dönem sufi tabakât kitaplarında yer alan sözlerin *Lü'lu'ıyyât*'da yer almasına rağmen bu eserden söz edilmeksizin nakledilmesini Ebû Mutî'nin Kerrâmîliğiyle izah etmektedir.¹⁸

Eserin Nüshaları

Ebû Mutî'ye nispet edilen eser, müellifin hâtimesinde verdiği adla *Lü'lu'ıyyât*¹⁹ veya *Kitâbu'l-Lü'lu'ıyyât fi'l-Mevâiz*²⁰ adlarıyla kaynaklarda yer almıştır. Eserin hâtimesindeki şiir şöyledir:

و قال أبو مطيع رحمه الله رحمة واسعة:
فرغنا من كتابته عشياً
فأحمدُهُ وبعد على نبيِّ
وسميتُ الكتاب لؤلؤيات
وفيه طرائف من كلِّ فنّ
بساتين لأهل الذهد توتي
وميدان يُذيق العارفينَا
وربيع النَّابيين ومبتغاهم
وأعطى ذو الجلال لكاتبه
وأكرم من دعا حين اقتراه
وأنجى المؤمنين بها جميعا

و كان الله في عوني ولياً
أصلي في شفاعته رجياً
ولم يجعله في قبلي سمياً
يُداوي ذكره قلباً دويّاً
إذا رتعوا بها رطباً جنياً
إذا طربوا بها شهداً طريّاً
إذا استمعوا لها خرّوا بُكياً
ومتبعيه فردوساً عليّاً
لواضعه وصيّره زكياً
إذا وردوا على نارٍ جثياً²¹

¹² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, tah. Ö. Abdusselâm et-Tedmûrî, Beyrut 1993, XXIII, s. 573.

¹³ el-Kureşî, *Cevâhiru'l-Mudîyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye*, III, 499. Ayrıca bkz., İlyas Üzüm, “Nesefî, Mekhûl b. Fadl”, *DİA*, c. 32, s. 571.

¹⁴ Ebû Mûtî', *Kitabu'r-Red*, 134-135.

¹⁵ Özellikle Brockelmann, Massignon, Van Ess ve Bernard tarafından yapılan tartışmaların özeti için bkz., Hasan Acar, *Ebû Mûtî'*, 29-30, 34.

¹⁶ Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, Ankara 2002, 263.

¹⁷ İlyas Üzüm, “Nesefî, Mekhûl b. Fadl”, 570.

¹⁸ Salih Çift, “Kerrâmiye”, 443-448; aynı mlf., Yahya b. Muaz er-Râzî, 17-19.

¹⁹ Ebû Mutî', *Lü'lu'ıyyât*, Süleymaniye Ktb. Ayasofya 4801, 264b,

²⁰ Hasan Acar, *Ebû Mûtî'*, 36.

Şiirin çevirisi:

Onun yazımını bir akşam vakti tamamladık;
Allah benim yardımcım ve destekçim idi

Allah'a hamd ediyorum
Sonra şefaatinin umarak Nebi'ye salat ediyorum

Bu kitabı 'Lü'lüyyât' olarak isimlendirdim,
Benden önce kimse kitabımı böyle isimlendirmemiştir,

Bu kitapta, her alandan ilgi çekici nükteler vardır
Okununca hastalıklı kalbi tedavi eden.

Zühd ehlinin bahçeleri,
Orada dolaşanlara taze hurma verir,

Bir meydan ki, orada coştuklarında
Ariflerimize taze bal tattırır.

Orası tevbe edenlerin baharı ve diledikleri yerdir;
Onu duyduklarında ağlayarak secdeye kapanırlar.

Celâl sahibi, onu yazanlara,
Ona tabi olanlara yüce Firdevsi versin

Onu okuduğunda, müellifine dua eden kimseye
İkram etsin, onu zeki kılsın

Diz çökmüş olarak ateşe geldiklerinde
Ona inanların hepsini kurtarsın,

Ziriklî, eserin 767/1365 tarihli Ali b. İsâ b. Muhammed en-Nesâî tarafından ihtisar edilen bir nüshasının Dâru'l-Kütüb Mısıriyye Kütüphanesi, Kahire 2:132'de bulunduğunu belirtmektedir.²² Yine eserin kısaltılmış bazı bölümlerinin bulunduğu çok eksik bir nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, nr. 1695, vr. 257b-260b'de kayıtlıdır.²³

Ayasofya Nüshası

Eserin şimdiye kadar bilinen ve istinsah kaydı en eski nüshasıdır. Ancak diğer nüshalara göre oldukça eksiktir ve sadece son tarafından altmış üç bâbı muhtevîdir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 4801 numarada kayıtlı bir mecmua içinde yüz varak, 165a-264b arasında yer almaktadır. 243x164 mm dış, 180x115 mm iç boyutta, her varakta 26 st. nesih hattı ile yazılmıştır. İstinsah kaydında, Muhammed b. Es'ad b. İbrahim b. Hibetullah b. Ebî Tâlib el-Ferğânî tarafından Şaban ayının ortasında 610/1214'da istinsah edildiği belirtilmiştir. Eserin ferağ kaydı şöyledir:

تم الكتاب والحمد لله رب العالمين وصلى الله على خير خلقه محمد و آله أجمعين. كتبه محمد بن أسعد بن إبراهيم بن هبة الله بن أبي طالب الفرغاني هو الدياري جده في المنتصف شعبان سنة عشرة وستمائة.

²¹ Ebû Mufî', *Lü'lü'yyât*, Süleymaniye Ktb. Ayasofya 4801, 264b; Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesi Nu: 715, 304b; Milli Kütüphane, Nu: 50 Damad 88, 216b; Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 HK 3038, 165b.

²² Hasan Acar, *Ebû Mûti'*, 36; Bahçıvan, *Kitabu'r-Red Mukaddimesi*, 62; ayrıca bk. Fuad Sezgin, GAS, I, s. 602; İlyas Üzüm, "Nesefî, Mekhûl b. Fadl", *DİA*, c. 32, s. 571.

²³ İlyas Üzüm, "Nesefî, Mekhûl b. Fadl", *DİA*, c. 32, s. 571.

Darende nüshası

Darende İlçe Halk Kütüphanesinden Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesine nakledilen eser, 44 Dar 160 numaraya sahipken bu Kütüphanede 715 numarayla kaydedilmiştir. Eser *Luluiyyat fi'l-Mevâiz* adıyla yer almıştır.²⁴ 255x180 mm dış, 195x120 mm iç ebada sahip, saykallı abâdi kağıda nesih hattıyla, her sahifede 19 satır olarak yazılmış 305 varaktan ibarettir. Sahifelerdeki metni çerçeveleyen cetvel ve söz başları kırmızı mürekkeplidir. Eserin başında bâbların varak numaralarını gösterir bir fihristin (1b-2b) sonradan ilave edildiği anlaşılmaktadır. Yine kayıtlarda eserin kırmızı meşin, zencirekli, yaldızlı, miklebi kopmuş cilde ve Sadrazam Mehmed Paşa Daredevî*'nin mührüne sahip olduğu belirtilmektedir. Bu mührün altında eserin vakfiyetini gösterir:

طالباً لمرضاته تعالى وراجياً شفاعته نبيه المرتضى بشرط أن ينتفع بها الطلبة في خزانته بحيث أن لا يضيع شئ

منها.

ifadeleri vardır.

Eserin mukaddimesi:

قال أبو مطيع مكحول بن الفضل النسفي: الحمد لله الذي خلق فسوى، وقدر فهدى، وأمات فأحيا، وأضحك وأبكى. الذي بكلماته قامت السبع الشداد، ورست الرواسي الاوتاد، واستقرت الأرض المهاده.

ifadeleriyle başlar.

Kitap sonundaki hatimede eserin müstensihisi İsmâil b. Ebi'l-Feth b. Sâlih b. Mekzûn, yazım tarihi de Cemâziye'l-Ûlâ, 667/1268 olarak verilmiştir. Son sayfada iki mütalaa ve üç doğum kaydı bulunmaktadır. Eserin ferağ kaydı şöyledir:

وفرع من نسخة العبد الفقير الى رحمة ربه القدير إسماعيل بن أبي الفتح بن صالح ابن المكزون غفر الله له والوالديه والجميع المسلمين يوم الاحد مستهل جمدي الأولى من شهر سنة سبع وستين وستمئة هجرية على صاحبها فضل الصلوة والسلام والتحية والإكرام.

Eserin fihristten sonraki ilk sahifesiyle (3b) takip eden sahife (4a) arasındaki uyumsuzluk diğer nüshaları da dikkate aldığımızda metinde bir kaç varaklık atlama olduğunu göstermektedir.

Nevşehir nüshası

Nevşehir Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi'nden Milli Kütüphaneye intikal eden, 50 Damad 88 kayıt numarasına sahip eser, *el-Luluiyyât fil-Mecâlis* adıyla kaydedilmiştir. Eser, 245x168 mm dış, 125x190 mm iç ebatlarında 216 varak her bir sayfada 21 satır, söz başları kırmızı mürekkepli abadî kağıda Arap neshiyle yazılmıştır. Eser, şemseli, zencirekli, miklepli, tamir görmüş yıpranmış kahverengi meşin ciltlidir. Eserin mukaddimesine Darende nüshasındaki gibi başlanır. Eserin hatimesinde istinsah kaydı verilmemiştir. Kısa bir dua cümlesiyle iktifa edilmiştir:

وصلى الله على نبيه محمد وآله وسلم كثيرا والحمد لله على ذلك كثيرا.

Kastamonu nüshası

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde 37 Hk 3038 numara *el-Luluiyyat* adıyla kayıtlı eser 265x175 mm dış, 210x123 mm iç ölçülerde 165 varak, sayfada 27 satırlı, bölüm başları kırmızı yazılı ve söz başları kırmızı çizgili olarak abadî kağıda Arap neshiyle yazılmıştır. Eser tamir görmüş, siyah meşin, Selçuki, Osmanlı şemseli, miklebli bir cilde sahiptir. Eserin ilk varağında (1a) Kastamonu Kırkçeşme Mahallesi Nakşibendiyesi Ahmed Siyahî'nin vakıf kaydı ve mührü vardır:

من الكتب الموقوفة الموضوعه بخانقاه الخالدية النقشبندية في بلدة القسطمونو في محلّه قرق جشمه بشرط رعاية الشروط المعتبرة في الوهبة فمن بدله بعد ما سمعه فانما إثمه على الذين يبدلونه.

Eserin mukaddimesi diğer nüshalarla aynıdır. 877/1472 istinsah tarihli eserde müstensihisi Sadullah b. Muhammed b. Şemseddin diye kaydedilmekle birlikte eserin son

²⁴ Buradaki eser adlarındaki farklı imla www.yazmalar.org'daki ilgili sahifelerde yer alan bilgilerden kaynaklanmaktadır. E.T: 15.02.2017.

* Darendeli Cebecizade Mehmet Paşa (1714-1784) I. Abdülhamid saltanatında, 5 Ocak 1777 - 1 Eylül 1778 tarihleri arasında bir yıl beş gün sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır.

sayfasındaki ifade “Sadullah b. Muhammed eş-şehir bi-Ak Şemseddin” şeklindedir. Bu ifade, eserin Fatih’in meşhur şeyhi Ak Şemseddin’in oğlu Sadullah Efendi tarafından istinsah edildiğini göstermektedir. Müellifin şiirinden sonra eser hakkında şu özet yer almıştır: “*Bâbların toplamı 135; senedli hadislerin toplamı 135; hikayelerin toplamı 4683; kafiyelerin toplamı 570 küsürdür. Eksikliğiyle fazlasıyla en iyisini Allah bilir.*” Eserin ferağ kaydı şöyledir: *وقع الفراغ من كتابه اللؤلئيات بعون الله متمم النعم وراع البليات على يد العبد المنكسر الظهر بالخطيات سعد الله بن الشيخ الشهير بأق شمس الدين يسر الله لهما برد اليقين وحشر مآ مع الأنبياء والصدّيقين في أواخر ذي الحجة من سنة سبع وسبعين وثمانمائة هجري تم.*

Eserin İçeriği

Eserin mukaddimesi hamdele ve salveleyi ifade eden dua cümleleriyle başlar. Daha sonra müellif kısa bir girişle eseri yazış sebebini anlatır ve eserin kısımlarını sıralar. Buna göre özetle o, dünyanın ahiret için geçiş yeri olarak tehlikeli bir geçit olduğunu belirtir. İnsanın bu dünyada kullukla mükellef, bunun da tâat, ubudiyet, masiyetten korunmak ve faziletli amelleri ifası ile mümkün olduğunu ifade eder. Müellif, insanların bu dünyada amelleriyle fazıl da rezil de olduğunu belirterek insanların arasında alimlerin derece olarak en yüksek olduğunu vurgular, ilmin önemine işaret eder. İlmin hikmet ve zühdle tezyin edilmesinin gerekliliğini dile getirir. Vehb b. Münebbih’den “*Lokman, hikmet ve nübüvvet arasında seçim yaptı, hikmeti nübüvveti tercih etti*”; Ebu’l-Hüseyn Nuri’den: “*İbadetler ancak zühd ile düzenli hale gelir.*” sözünü naklederek bu kitabı geçmiş peygamberlerin, hakîmlerin hikmet ve menakıplarını derleyerek zahidane bir hayat için nasihat bağlamında kaleme aldığını söyler. Kitabı yazarken, “*Hikmetin mü’minin yitik malı olduğu*”nu²⁵ telmihle hikmetin, milleti, memleketi ve gizliliğinin olmayacağını belirtip maksadı ifade etmek, metni kolaylaştırmak için sözlerin senetlerini metinden çıkararak onda bir tasarrufta bulunduğunu ifade eder ve kullanım kolaylığı için bâb başlıklarını sıralar.²⁶

Eserin içeriğini oluşturan bâbları tablo halinde aşağıda gösterdik.* Tabloda tam olan nüshalarda bazı bâbların takdim-tehiri gibi küçük farklılıklar görülmektedir. En fazla bilinen Ayasofya nüshasının ise metin itibarıyla son altmış üç bâbı içerdiği, baş tarafında ise ciddi bir eksikliğin olduğu anlaşılmaktadır.

	Ayasofya	Darende	Kastamonu
		Bâbu zemmi’d-dünya	Bâbu tefsiri’z-zühd fi’ d-dünya
		Bâbu rıfzu’d-dünya ve zemmiha	Bâbu’ d-dünya ve emsaliha
		Bâbu tefsiri’z-zühd fi’ d-dünya	Bâbu hevâni’ d-dünya ve’l-hulûsi anhâ
		Bâbu tefsiri’ d-dünya ve emsaliha	Bâbu rıfzu’ d-dünya ve zemmiha
		Bâbu fazli’z-zühd fi’ d-dünya	Bâbu zikri’l-mâli ve’l-fitnet
		Bâbu zikri’l-mâli ve’l-fitnet	Bâbu âfâti’ d-dinâri ve’ d-dirhem
		Bâbu âfâti’ d-dinâri ve’ d-dirhem	Bâbu fi men ihtâra dünyâhu alâ dînihi ve ahiretihi
		Bâbu ihtâra dünyâhu alâ ahireti ve dinihi	Bâbu’l-kanaati ve’l-kifâfi bi’l-kifâf
		Bâbu’l-kanaati	Bâbu enne’l-ferağa

²⁵ Tirmizî, İlim 19, İbn Mâce 17.

²⁶ Ebû Mûtî, *Lü’lü’ü’yyât*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 HK 3038, 1b-2a.

* Nevşehir nüshasını detaylı inceleme fırsatı bulamadığımız için tabloda yer vermedik

		ve'l-iktifâi bi'l-kifâf	mine'l-ibâdet
		Bâbu men kâle'l-ferâğ li'l-ibâdet	Bâbu fî men lem yehtem li-rızkih
		Bâbu men lem yehtem li-rızkih	Bâbu fî men ihtara's- şidde
		Bâbu men ihtara's- şidde	Bâbu fî sarafe'llahu'd- dünyâ ani'l-mevâsîn
		Bâbu sarafe'llahu Teâlâ	Bâbu fî terki's-şehvet ve rıfzihâ
		Bâbu terki's- shevât	Bâbu fîmâ kîle fî ğazzi'l- basar
		Bâbu mâ câe fî ğazzi'l-basar	Bâbu fî fazli'l-kille ve'l- fakr ale'l-kesrati ve'l-ğınâ
		Bâbu fazli'l- kille ale'l-kesrati	Bâbu fî hubbi'l-mesâkîn ve'l-ictinâbi'l-eğniyâ
		Bâbu'l-mesâkîn	Bâbu fî killeti'l-ekl ve fazli'l-cû'i
		Bâbu killeti'l- ekl ve fazli'l-cû'i	Bâbu fî't- tekaşşuf fî's- siyâb
		Bâbu tekaşşuf fî's-siyâb	Bâbu fî kesbi't-tayyib ve'd-dirhem
		Bâbu kesbi't- tayyib ve'd-dirhem	Bâbu fî'l-mevâ'ız ve'l- hıkem
		Bâbu fî'l-hıkme ve'l-mev'ize	Bâbu fî'l- vesâyâ
		Bâbu'l-vesâyâ	Bâbu fî cediti fî'l-ibâdet ve't-ta'zîbi li'n-nefs
		Bâbu'l-cediti fî'l-ibâdet	Bâbu fî' l-fazli'l-ilm ve'l-ulemâ
		Bâbu'l-ulemâ ve'l-fazli'l-ilm	Bâbu fî men kerihel- fetayâ ve'l-cülûsi li'n-nâs
		Bâbu men kerihel-fetayâ	Bâbu fî fazli't-tehaddüs ve'l-cülûs ihtisâbe
		Bâbu fazli'l- cülûs	Bâbu fî fazli'l-mecâlisi'l- ilm ve'z-zikr
		Bâbu fazli'l- mecâlisi'l-ulema	Bâbu fî kıllati'l-ilm vemâ yürâdü liehli'l-ilm
		Bâbu âfâti'l- ulema	Bâbu fî zikri âfâti'l- karâîn ve'l-merâîn
		Bâbu zikri âfâti'l-kura	Bâbu fî mâ kîle fî muhâlatati'l-ulemâ
		Bâbu'l-ulemâ ve mâ	Bâbu fî men kerihel- kazâe'd-duhûli'l-imârât
		Bâbu men kerihel-kazâ	Bâbu fî keyfe esbahte ve keyfe'l-hâl
		Bâbu zikri keyfe esbahte	Bâbu fî muharebeti's- şeytân ve ma'rifeti mekâyid
		Bâbu muharebeti's-şeytân	Bâbu fî zikri'l-cenâiz
		Bâbu zikri'l- cenâiz	Bâbu fî alâmeti'n-nifâk

	Bâbu alâmeti'l-münâfik	Bâbu fî huşû fi's-salât ve'l-muhafaza aleyha
	Bâbu huşû fi's-salât	Bâbu fî fazli'l-Kur'ân ve tilâvetihi ve itbâihi
	Bâbu fazli'l-Kur'ân	Bâbu fî şükri ale'l-İslam ve'l-havfi'l-hâtime
	Bâbu şükri ale'l-İslam	Bâbu fî'l-hılm ve'l-ihtimali ve kazmi'l-gayz
	Bâbu'l-hılm ve kazmi'l-gayz	Bâbu fî zikri's-sûk ve't-tüccâr ve âfâtihim
	Bâbu zikri't-ticaret	Bâbu fî fazli'l-mesâcid
	Bâbu fazli'l-mesâcid	Bâbu fî ru'ya's-salihîn ba'zihim li ba'z
	Bâbu ru'ya's-salihîn	Bâbu fî zikri'd-duâ ve zarâifi duâi'l-ahyâr
	Bâbu zikri'd-duâ	Bâbu fî hubbillallah ve i'lâmih
	Bâbu hubbillallah	Bâbu fî'ş-şevki illallah ve'l-insibih3i ve'l-ihtiyâr
	Bâbu'ş-şevki illallah	Bâbu fî't-tevekküli ilellah ve tevfi'zî'l-emri ileyh
	Bâbu't-tevekküli alellah	Bâbu fî 'l-istiâneti billah ve'l-i'tisâmi bih
	Bâbu'l-istiâneti billah	Bâbu fî'l-havf minallah ve azâbihi
	Bâbu'l-havf minallah	Bâbu fî'-ahzân ve'l-hümûm fî'l-ahira
	Bâbu'l-ahzân ve'l-hümûm	Bâbu fî'r-recâ fî fazlillah ve'r-rağbeti
	Bâbu'r-recâ fî fazlillah	Bâbu fî saati rahmetillahi ve afvihi
	Bâbu fî saati rahmetillah	Bâbu fî'l-iğtirâri billahi ve'l-emn min mekrihi
	Bâbu'l-iğtirâri billahi	Bâbu fî's-sabr ale'l-belâya
	Bâbu's-sabr ale'l-belâya	Bâbu fî's-sabr ale fakdi'l-veled ve mevti'l-ehlîn
	Bâbu's-sabr ale fakdi'l-veled	Bâbu fî't-teslîmi li-emrillah ve'r-rıza kazâih
	Bâbu't-teslîmi li-emrillah	Bâbu fî'ş-şükri lillah ve zikri'n-niam
	Bâbu'ş-şükri lillah	Bâbu fî't-takvâ ve mâ fihî mine'l-fazl
	Bâbu mâ câe fî't-takvâ	Bâbu fî't-teverru' ammâ nehallahu Teâlâ anh
	Bâbu't-teverru' ammâ	Bâbu fî'l- hurûci mine'ş-şübuhât
	Bâbu'l-hurûc mine'ş-şübuhât	Bâbu fî zikri'l mâ fî'l-akl
	Bâbu mâ zikru	Bâbu fî zikri'l-hikmet

		fi'l-akl	
		Bâbu zikri'l-hikmet	Bâbu fi zikri'l-hased ve'n-nasihât
		Bâbu zikri'l-hased ve'n-nasihât	Bâbu fi's-sımt ve hıfzi'l-lisân
		Bâbu's-sımt ve hıfzi'l-lisân	Bâbu fi vizri'l-iğtiyâb ve'l-vakîa
		Bâbu vizri'l-iğtiyâb ve'l-vakîa	Bâbu fi vizri'n-nemâm ve's-sâ'î
		Bâbu vizri'n-nemâm ve's-sâ'î	Bâbu fi'l-iştigâli an uyûbi'n-nâs
		Bâbu iştigâli an uyûbi'n-nâs	Bâbu fi mâ kîle fi husni'l-hulk
		Bâbu mâ kîle fi husni'l-hulk	Bâbu fi mürüvveti ve'l-fütüvve
		Bâbu'l-mürüvveti ve'l-fütüvve	Bâbu fi zikri's-sehâ ve'l-buhl
		Bâbu'l-cûd ve bezli'l-mâl	Bâbu fi 'l-cûd ve bezli'l-mâl
		Bâbu'l-muvâsiyât	Bâbu fi muvasat ve'l-efdali ale'l-ihvân
	Bâbu ihâi fillahi ve esdîka	Bâbu'l-ihâi fillah	Bâbu fi'l-ihâi fillahi Teâlâ ve mesdâkîh
	Bâbu zikri'l-ma'rufi ve istnâ'îhi	Bâbu zikri'l-ma'rûf	Bâbu fi zikri'l-ma'rûfve istnâ'îh
	Bâbu inbisâti ilel-ihvân	Bâbu'l-inbisâti ilel-ihvân	Bâbu fi'l-inbisâti ilel-ihvân
	Bâbu idhâli's-sürûri ale'l-mü'mini ve kaza'l-havâic	Bâbu idhâli's-sürûr	Bâbu fi idhâli's-sürûri ale'l-mü'minîn
	Bâbu zikri'z-ziyâfe ve fazlihâ	Bâbu zikri'z-ziyâfe	Bâbu fi zikri'z-ziyâfe ve fazlihâ
	Bâbu terki'l-ihâbe ve't-teaffüfi fi mâ eydi'n-nâsi	Bâbu terki'l-ihâbe	Bâbu fi terki'l-ihâbe ve teaffüf ammâ fi eydi'n-nâs
	Bâbu zikri's-sıla ve's-sadakati ve fazlihâ	Bâbu zikri's-sadaka	Bâbu fi zikri's-sadaka ve's-sıla ve fazlihâ
	Bâbu zikri's-sâilîn ve nehyihim	Bâbu zikri'l-mesâkîn	Bâbu fi zikri's-sâilîn ve nehyihim
	Bâbu ittehaze'l-ihvân ve hukûkîhim	Bâbu ittihâzi'l-ihvân	Bâbu fi ittihâzi'l-ihvân ve hukûkîhim
	Bâbu zikri'l-uzleti ve'l-vahdeti ve'l-halvet	Bâbu zikri'l-uzleti ve'l-vahdeti	Bâbu fi zikri'l-uzleti ve'l-vahdeti ve'l-halvet
	Bâbu terki'l-meâdât ve fazli'l-mudârât	Bâbu terki'l-meâdât	Bâbu fi terki'l-meâdât ve fazli'l-mudârât
	Bâbu kütübi'l-ahyâru ba'zihüm ile'l-ba'z	Bâbu kütübu'l-ahyâr	Bâbu fi kütübi'l-ahyâru ba'zihüm ile'l-ba'z
	Bâbu zikri't-tevazu ve'l-kibr	Bâbu zikri't-tevâzu'	Bâbu fi zikri't-tevazu ve'l-kibr
	Bâbu zikri't-tevazui'l-ümera ve'l-	Bâbu zikri't-tevâzu'l-emr	Bâbu fi zikri't-tevazui'l-ümera ve'l-mülûk

mülûk		
Bâbu kelâmi'l-etkiyâ inde huzûri'l-mevti	Bâbu kelâmi'l-etkiyâ	Bâbu fî kelâmi'l-etkiyâ inde huzûri'l-mevti
Bâbu'l-fezâili ve'r-reğâib	Bâbu zikri'l-fezâil	Bâbu fî zikri'l-fezâili ve'r-reğâib
Bâbu zikri't-tevbeti ve nedâmeti aleyhâ	Bâbu't-tevbe ve'l-istiğfâr	Bâbu fî't-tevbe ve'l-istiğfâr
Bâbu'l-emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehî ani'l-münker	Bâbu'l-emri bi'l-ma'rûf	Bâbu fî'l-emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehî ani'l-münker
Bâbu fî zikri'l-ucb ve'l-ezlâl	Bâbu zikri'l-ucb	Bâbu fî zikri'l-ucb ve'l-ezlâl
Bâbu zikri'l-mevt ve sekerâtihi	Bâbu zikri'l-mevt ve sekerâtihi	Bâbu fî zikri'l-mevt ve sekerâtihi
Bâbu'l-hikemi'l-vecizeti'l-müt Kane	Bâbu zikri'l-hikemi'l-vecîze	Bâbu fî zikri'l-hikemi'l-vecîzeti'l-müt Kane
Bâbu kelâmi'l-ahyâr fi'l-maraz	Bâbu kelâmi'l-ahyâr	Bâbu fî kelâmi'l-ahyâri'l-maraz
Bâbu zikri'l-binâ	Bâbu'l-binâ	Bâbu fî'l-binâ
Bâbu zikri'l-cihâd	Bâbu zikri'l-cihâd	Bâbu fî zikri'l-cihâd
Bâbu îrâsi'l-mâl li'l-veraseti	Bâbu zikri îrâsi'l-mâl	Bâbu fî zikri îrâsi'l-mâl li'l-verase
Bâbu'l-kubûr ve ehlihâ	Bâbu zikri'l-kubûr	Bâbu fî zikri'l-kubûr ve ehlihâ
Bâbu fazli zikrillah	Bâbu beyâni fazli zikrillah	Bâbu fî beyâni fazli zikrillahi Teâlâ
Bâbu zikri'l-bükâi min haşyetillehi	Bâbu zikri'l-bükâi	Bâbu fî zikri'l-bükâi min haşyetillehi Teâlâ
Bâbu zikri'l-kıyâmeti ve ehvâlihâ	Bâbu zikri'l-kıyâme	Sıra sayısı atlanmış
Bâbu zikri'r-riyâ ve'l-ihlâs	Bâbu zikri'l-ihlâs	Bâbu fî zikri'l-kıyâmeti ve ehvâlihâ
Bâbu zikri terki's-şehvât	Bâbu terki's-şehvât	Bâbu fî zikri'r-riyâ ve'l-ihlâs
Bâbu zikri'l-hırs ve kasri'l-emel	Bâbu zikri'l-hırs	Bâbu fî zikri's-şehvât ve'l-lezzât
Bâbu ihtimâmi li'l-müslimîne ve's-şefkati aleyhim	Bâbu'l-ihtimâm	Bâbu fî zikri'l-hırs ve kasri'l-emel
Bâbu zikri'l-abdâl	Bâbu zikri'l-âyâti'l-abdal	Bâbu fî ihtimâmi li'l-müslimîne ve's-şefkati aleyhim
	Bâbu mücâhedeti'n-nefs	Bâbu fî zikri'l-âyâti'l-abdal
Bâbu zikri'l-adl ve'l-cevr	Bâbu zikri'l-adl	Bâbu fî mücâhedeti'n-nefs ve reddi hevâhâ
Bâbu mücâhedeti'n-nefs ve'l-hevâ ve ihânetihâ	Bâbu muvâfakati's-sırr	Bâbu fî zikri'l-adl ve'l-cevr
Bâbu muvâfakati's-sırrı mea'l-alâniyeti	Bâbu zikri'l-hubb	Bâbu fî muvâfakati's-sırrı mea'l-alâniye

Bâbu zikri'l-hubb ve'l-buğz ve'n-nasîhati fil'llah	Bâbu terki't-temenni'l-mevt	Bâbu fî zikri'l-hubb ve'l-buğz ve'n-nasîha fillah
Bâbu zikri't-temenni li'l-mevti	Bâbu zikri sîfati'n-nâs	Bâbu fî zikri't-temenni li'l-mevti
	Bâbu zikri'l-ferah	Bâbu fî zikri sîfati'n-nâri
Bâbu'l-müteferikâti ve'l-muhtelifâti mine'l-hikmeti	Bâbu'l-müteferrikât	Bâbu fî zikri'd-dahik ve'l-ferah
Bâbu'l-istiskâ	Bâbu'l-istiskâ	Bâbu fî zikri'l-müteferrikât ve'l-muhtelifâti mine'l-hikmeti
Bâbu zikri'l-afv	Bâbu zikri'l-afv	Bâbu fî'l-istiskâ
Bâbu zikri sîfati'n-nâri	Bâbu zikri'z-zünûb	Bâbu fî zikri'l-afv
Bâbu zikri'l-cenneti ve sîfatihâ	Bâbu zikri'l-cenne	Bâbu fî zikri'z-zünûb ve'n-nedâme
Bâbu zikri'l-mezâlim	Bâbu zikri'l-mezâlim	Bâbu fî zikri'l-cenneti ve sîfatihâ
Bâbu'l-ğaşeyân ve's-sa'k	Bâbu zikri'l-ğaşeyân	Bâbu fî zikri'l-mezâlim
Bâbu makâmi'l-ulemâi lede'l- umerâ	Bâbu makâmi'l-ulemâ	Bâbu fî 'l-ğaşeyân ve's-sa'k
Bâbu zikri't-tabakât ve'l-menâzil	Bâbu zikri't-tabakât	Bâbu fî makâmi'l-ulemâi lede'l-umerâ
Bâbu zikri'l-müstekîmîn ve sîfatihâ	Bâbu zikri'l-müstakim	Bâbu fî zikri't-tabakât ve'l-menâzil
Bâbu'l-murâkabeti fî'l-halveti	Bâbu murâkabetillah	Bâbu fî zikri'l-müstekîmîn ve sîfatihâ
Bâbu zikri'l-kevâîn	Bâbu zikri'l-kevâîn	Bâbu fî'l-murâkabeti fî'l-halveti
Bâbu zikri'nikâh ve'z-zifâf	Bâbu zikri'n- nikâh	Bâbu fî zikri'l-kevâîn
Bâbu husni'l-meleke fî'l-hâdimi ve'l-hayvânve keffi'l-lisân	Bâbu husni'l-meleke	Bâbu fî zikri'nikâh ve'z-zifâf
Bâbu zikri'l-acâibi ve'l-fikri ve'iber	Bâbu zikri'l-acâib	Bâbu fî husni'l-meleke fî'l-hâdimi ve'l-hayvânve keffi'l-lisân
Bâbu zikri's-sâliha ve't-tâliha min'en-nisâi ve hukûki'z-zevceyn	Bâbu zikri's-sâliha ve't-tâliha	Bâbu fî zikri'l-acâibi ve'l-fikri ve'iber
Bâbu zikri's-selâmeti ve'l-âfiyeti ve terki'r-riyâse	Bâbu zikri's-selâm	Bâbu fî zikri's-sâlih ve's-sâliha
Bâbu hurmeti'l-mü'mini ve'l-hubbi kemâ tuhibbu li-nefsike	Bâbu hurmeti'l-mü'min	Bâbu fî zikri's-selâmeti ve'l-âfiyeti
Bâbu zikri's-şüyûh ve's-şebâb vemâ yenbeği	Bâbu zikri's-şuyûh	Bâbu fî hurmeti'l-mü'mini ve'l-hubbi leh ve

	lehümâ		terki'r-riyâse
	Bâbu zikri mevti'l-fecâet	Bâbu zikri mevti'l-fecâet	Bâbu fî zikri'ş-şüyûh ve'ş-şebâb vemâ yenbeğî lehümâ
	Bâbu zikri'l-fiten	Bâbu zikri't-tıb	Bâbu fî zikri mevti'l-fecâet
	Bâbu zikri't-tıb	Bâbu'ş-şebâb	Bâbu zikri'l-fiten
	Bâbu'ş-şetâti ve'l-mütefenninâti		Bâbu fî zikri't-tıb
			Bâbu fî'ş-şetâti ve'l-mütefenninâti

Nüşaları dikkate alındığında, iki nüshanın oldukça erken dönem istinsah kaydına sahip oluşu eserin göçlerle birlikte Orta Asya'dan getirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla eserin Maverâunnehr bölgesinde farklı nüshalarının bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Yazıldığı dönemde ve sonrasında oldukça ilgi gördüğü anlaşılan eserde müellif, vaaz üslubuyla her bâbda konuya senedini verdiği bir hadisle başlar. Daha sonra konu bütünlüğü içinde geçmiş peygamberler, sahabe, tabiîn ve selef-i salihînden önemli zatların, bazı zâhid ve sûflilerin sözlerini nakleder, bazen kısa anekdotlar verir ve bölüm sonunda da çoğunlukla kendisine ait olan bir şiirle bölümü tamamlar. Müellifin sözlerini naklettiği zatlar arasında muhtemelen Yahyâ b. Muâz ilk sırada yer alır. Yine aynı geleneğe Ahmed b. Harb ve İbn Kerrâm'dan rivayette bulunur. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hanefî geleneğinin önemli zatlarından çeşitli sözleri nakleder. Bunların yanında onun burada sözlerini aktardığı diğer zâhid ve sûflilerden bazıları şunlardır: İbn Sîrîn (119/729), Ca'fer b. Muhammed (148/765), İbrahim b. Edhem (161/778), Süfyân-ı Sevri (161/778), Abdullah b. Mübarek (181/797), İbnü's-Semmâk (ö. 183/799), Fudayl b. İyâz (ö. 187/803), Ebû Süleyman ed-Dârânî (ö. 215/830), Ahmed b. Âsım el-Antâkî (ö. 239/853), Zünnûn el-Mısrî (ö. 245/860). S. Çift, eserde, dönemin birçok ünlü mutasavvıfa ait görüşlerinin birkaç istisna dışında, bahis konusu edilmemiş olmalarının dikkat çekici olduğuna işaret ederek, bu durumun en-Nesefî'nin bağlı olduğu itikâdî ekolün tavrı ve kendisinin benimsediği zühd neşvesi ile açıklanabileceğini belirtir. Buradan hareketle *Lü'lü'ıyyât*'ın Kerrâmîliğin zühd anlayışının en somut şekilde ortaya konulduğu bize ulaşan yegâne eser olduğunu ifade eder.²⁷

Eserin ilk bölümleri zühdün önemi, dünya hali, dünyadan uzaklaşma ve dünyanın kötülenmesi, dünya malının fitne oluşu, paranın afet oluşu, dünyayı ahirete tercih edenin durumu, kifaf-ı nefis ile yetinme ve kanaat, şehvetten sakınma, fakirliğin zenginliğe tercih edilmesi ve fazileti, az yemek ve açlığın fazileti, temiz kazanç gibi doğrudan zahidane hayatta *tahrîmü'l-mekâsibi* ifade eden anlatımlardır. Bu bölümler, *er-Red ala'l-Bida*'yı ilk defa neşreden Marie Bernard'ın, Ebu'l-Mutî'nin *Kâsıyye* fırkasını anlatırken fırkayı eleştirerek, fakrı savunmasından hareketle onun tahrîmü'l-mekâsibi kabul ettiğini²⁸ ifade eden görüşünü kuvvetle doğrulamaktadır. Dolayısıyla müellifin, Ahmed b. Harb, Muhammed b. Kerram ve Yahya b. Muâz geleneğinde Kerrâmîlik ilişkisini dikkate aldığımızda, aslında kifaf-ı nefis ile yetinmeyi benimseyen, kesbe, rızık için çalışmaya karşı bir tavır içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin yukarıda verdiğimiz içindekiler tablosu incelendiğinde bundan sonraki bâbların zühd ve tasavvufla doğrudan ilgili ilim, hikmet, fütüvvet, mürüvvet, takva, sabır, şükür, zikir, ibadetlerdeki huşu, dostluk, kardeşlik, insanlar arası ilişkiler, ma'ruf, yardımlaşma, uzlet, tevazu, tövbe ve istiğfar, cihad, riya ve ihlas, abdallık, adalet, istiska, afvın açıklanması gibi konular olduğu görülecektir.

²⁷ Salih Çift, "Kerrâmiyye", 450-452.

²⁸ Marie Bernard, *Le Kitâb al-Radd 'alâ l-Bida* d'Abû Mutî Makhûl al-Nasafî, *Annales Islamologiques*, c. 16 1980 Le Caire, 44-45.

Değerlendirme ve Sonuç

Ebû Mufî' Mekhûl en-Neseîfî Doğu Hanefî-Mürçîî geleneğinin erken dönem önemli şahıslarından biridir. O, mezhebî anlayışı ve bölgenin sosyal yapısına uygun olarak zahidâne bir yaşayışı seçmiş ve *Lü'lü'ıyyât*'ı kaleme alarak bu anlayışını taçlandırmıştır. Eser, Sünnî-zühd geleneğini ortaya koyan ve bunu sonraki nesillere aktaran önemli bir metin olmuştur. Aynı zamanda h. III. yüzyılın sonlarında Ashâb-ı Re'y geleneğinin sünnetten uzak olmadığını, iyi bir hadis bilgisine sahip olduğunun da ilk örneklerindedir. Onun Ehl-i cemaat tanımı da bunu açıkça göstermektedir. Müellif yukarıda belirttiğimiz gibi bâblara senetli bir hadisle başlamış, metin içinde de yeri geldikçe hadislere atıfla konuyu açıklamıştır. *er-Redd*'inde de yüz otuz civarında hadis zikretmiştir. Benzer bir tavrı Ebu'l-Leys es-Semerkandî (373/983)'de de görmek mümkündür.²⁹ Bu şekliyle erken dönemde ahlak temelli din anlayışının Kitap ve Sünnet eksenli inşa edilmiş uygulanabilir formunu bize sunmuşlardır. Akılla bütünleşen bu anlayış Hanefî-Maturidî geleneğe bağlı olarak Türkler arasında benimsenip yaşanmıştır.

Öyle görülüyor ki bu anlayış Türklerle birlikte Anadolu'ya da taşınmıştır. Bu zihniyetin Maverâunnehîr ve Horasan'daki temsilcileri Eş'arî gelenek tarafından sosyo-politik nedenlerle Kerrâmî olarak nitelendirilip ötekileştirilirken³⁰, Hanefî-Maturidî-sufî çevrelerce onlara sahip çıkılarak eserleri Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. *Lü'lü'ıyyât* nüshalarının erken dönem istinsah kayıtları bunun açık göstergesidir. *Tenbîhu'l-Gafilîn ve Bostânu'l-Arifîn*, Anadolu'da en fazla okunan kitaplardan biri olurken muhtemelen Birgivi'nin *Tarikat-ı Muhammediye*'sine de örneklik/kaynaklık teşkil etmiştir. *Lü'lü'ıyyât*'ın da Anadolu'daki sufi çevrelerce iyi bilinen bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Darende nüshasının sahibi olduğu anlaşılan Cebecizâde Mehmet Paşa (1714-1784) 18. yüzyılda yaşadığına göre eserin Osmanlı'nın son dönemlerine kadar okunduğu söyleyebiliriz. Kastamonu nüshasının müstensihî Sadullah Efendi'nin şahsını dikkate aldığımızda babası Ak Şemseddin-Hacı Bayram Veli-Hamidüddîn Aksarayî silsilesiyle İbrahim Zâhid Geylânî ve Sühreverdi gelenek üzerinden *Lü'lü'ıyyât*'ın izlerini sürmek mümkün görünmektedir. Zira Kerrâmîlerin önemli temsilcilerinden Mümşâd ed-Dîneverî (299/911) ailesinin Şihâbeddîn Sühreverdi'yle yakın ilişkisi bilinmektedir.³¹ Cebecizade Mehmet Paşa'nın tasavvufî intisabını bilmemekle birlikte Hamidüddîn Aksarayî'nin Darende'deki şöhretini dikkate alarak Darende nüshasının da Bayramî-Sühreverdi gelenekle bağlantılı olma ihtimalinden söz edebiliriz. Öte yandan Kastamonu nüshasının ilk sayfasında yer alan vakfiyedeki Nakşibendiyye dergâhı kaydı eserin farklı tarikat çevreleri tarafından da yadırganmadan okunduğunu göstermektedir.

²⁹ Bkz. Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Tenbîhu'l-Gafilîn ve Bostânu'l-Arifîn*, çev. A. Akçiçek tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (İstanbul 1975). *Tenbîhu'l-Gafilîn* adlı eseri ahlaki konuları da içeren tipik bir ilmihal kitabı niteliğindedir. 94 bâblık eserde doğrudan ibadetlere taalluk eden 12 bâb ve ibadetlerdeki huşu ve faziletlerle ilgili bâblar bulunmaktadır. *İhlas* bâbıyla başlayan eser *Rıza* ve bazı *Öğütler ve Hikâyeler* bâblarıyla sonra erer. Bunların dışında ölüm, kabir ahvali, kıyamet ve sonrası ile ilgili bâblar; ana-baba hakkı, akrabalık, komşu hakkı, karı-kocanın karşılıklı hakları, hasta ziyareti gibi bireysel ilişkileri düzenleyen haklar; cihad, ribat, atıcılık vb. sosyal alanlar; yalan, gıybet, nemime, haset, kibr, ihtikâr, öfke, hırs vb. kötü huylar ve bunlardan korunma; sabır, merhamet ve şefkat, rıfk, havf, tevekkül, verâ, tefekkür, ilm vb. ahlakî haller hakkında bâblar yer alır. Konular işlenirken 962 hadis rivayetinin kullanılması ise Hanefî geleneği açısından oldukça dikkat çekicidir.

³⁰ Margaret Malamud, "Ortaçağ Horasanında Sapkın Bir Politika: Nişabur Kerrâmiyyesi", çev. H. Doğan, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, c.13, S.1, (2015), 540-546. Malamud'un Nişâbûr merkezli siyasi çekişmelere bağlı olarak yaptığı be değerlendirilmeyi klasik Mezhepler Tarihi kaynaklarını takip ederek tespit etmek de mümkündür. Örneğin Ebu'l-Hasen el-Eş'arî ve Ebû Mansur el-Maturidî'nin Kerâmilikle ilgili eleştirileri imanı ikrar olarak kabul etmeleri meselesiyle sınırlı iken (bk, *Makalâtu'l-İslamiyyîn, İlk Dönem İslam Mezhepleri*, çev., Ö. Aydın-M. Dalkılıç, İstanbul, 2005, 144; *Kitâbu't-Tevhîd Tercümesi*, çev. B. Topaloğlu, Ankara 2002, 492-494. Abdulkâhîr el-Bağdâdî ve sonrası müelliflerde buna teşbihle ve kabir azabıyla ilgili yeni meselelerin ilave edildiğini görmek mümkündür. (bk, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. E. R. Fıglalı, Ankara 1991, 160-169, Şehristânî ise konuyla ilgili daha ihtiyatlı bir dil kullanmayı tercih etmekte, özellikle Muhammed b. Heysam'ı diğerlerinden ayıran bir anlatımı tercih etmektedir. (bk., *eş-Milel ve Nihal*, çev. M.Öz, İstanbul, 2008, 102-107.

³¹ Salih Çift, "Kerrâmiyye", 452-453 (Massignon'dan naklen).

Bütün bu değerlendirmeleri destekleyen konumuzla ilgili başka bir esere daha işaret etmekte fayda var: *Revnaku'l-Mecâlis*. Ebû Hafs Ömer b. Hasan en-Nisâbûrî es-Semerkandî tarafından kaleme alınan eserin Türkiye'deki kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır. Eksik bir nüshası Mekke'de basılmıştır. Ramazan 985 tarihli Türkçeye çevrilen Osmanlıca bir nüshası da TBMM Kütüphanesi No: 742, MF No:1000'de kayıtlı mecmuanın 1-211 varakları arasındadır. www.yazmalar.org kayıtlarında (840/1436'da sağ) olduğu bildirilen Ebû Hafs es-Semerkandî'nin 15. yüzyılda Muhammed b. Kerrâm ile ilgili *rızk ve tevekkül* bâbında menkıbelere yer vermesi, Eş'arî kaynaklarda hakkında ne denilirse denilsin, yaşadığı çevrede onun hakkında bazı menkıbelerin bilindiğini ve nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir. Bu durum, 15. yüzyıl itibarıyla bizim yukarıda ifade ettiğimiz Hanefî-Maturidî zühd anlayışının devam ettiğini göstermektedir. Öte yandan bir menkıbe kitabı niteliğindeki eserin, İslam Mezhepleri Tarihi bakımından detay gibi görünen önemli bilgiler verdiğini de göstermektedir.

Burada *Lü'lü'ıyyât*'ın hadis geleneği bakımından önemine de işaret etmek gerekir. Eserde bulunan 135 bölümün başında yer alan senetli hadislerin tahkik ve tahriri, Ashab-ı Re'y ve Ashab-ı Hadisi hadis anlayışları bakımından inceleyip mukayese etme imkanı verecektir. Ayrıca eserdeki hadis rivayetleri Türk din anlayışındaki hadis kültürünün kaynaklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Bu bağlamda eser konunun uzmanları tarafından değerlendirilmeyi beklemektedir.

Bütün bunlardan sonra eserin mevcut muhtevası bakımından tasavvuf disiplini tarafından ciddi şekilde irdelenerek ele alınması bir zorunluluktur. Bu yapılırken eserin kaynakları, kendisinde sonrakilere etkileri ve zühd geleneği içindeki yeri daha iyi anlaşılacak ve tespit edilecektir.

Ekler:

Kastamonu nüshası *Lü'lü'ıyyât*'ın kapak sayfası

Kastamonu nüshası *Lü'lü'ıyyât*'ın ilk sayfası

Kastamonu nüshası *Lü'lu'ıyyât*'ın son sayfası

Lü'lu'ıyyât'ın Mukaddime metni (Kastamonu nüshası):

قال أبو مطيع مكحول بن الفضل النسفي
الحمد لله الذي خلق فسوّي، و قدّر فهدي، وأمات فأحيا، وأضحك وأبكى.
الذي بكلماته قامت السبع الشداد، ورست الرواسي الاوتاد، واستقرت الأرض المهاد. فلا مقتوطا من رحمته. ولا مأمونا
من مكره، ولا مستتكفا من عبادته. ولا مخلوا من نعمته. فهو المحمود بما حيا المشكور على ما روى.
وله الحمد مئا كلّ الحمد، و أفضل الحمد، و غاية الحمد. بما رد انا باردية الايمان وسوي صراطنا من الأديان و نجانا
شفي خفرة النيران. وهي الكرامة الاولى والنعمه العظمى والمئة الكبرى وما موقع النعم سواها من الخلق السوى. ولطعام المري
والحال الرخي اذ هي ازيلت عنا والله تعالى يقول قوله الحق: قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ.
ثم نَعَقَب حمد ربنا الصلوة على نبيتنا المصطفى من رسله المجتبي من خلقه الذي جاء الحق بمحيته وزهق الباطل
بظهوره، و اشرقت الارض بنوره، فالصلوات الوافرات والبركات الزاكيات على نجيب خلقه ونقيب روحه.
ثم على الطيبين من آله الاحسنين فعلا، والاقومين قبلا، والاصوين سبيلا، عاصم المعصومين مسؤل و اليه مرغوب
في أن يعصمنا من بعده على الاسوة والقنوة بسنته يكأنا من بعده من الالهواء العدد والطرائق القند والدعاوى البدد فاتّه بيده الخير
كلّه واليه يرجع الامر كله.

أما بعد فإن الله جلّ و علا جعل الدنيا معبرا على خطر و ممرا على سفر الى قرار ومستقرّ. وأحل العباد فيها لعبادته و
ملازمته طاعته. فضرب لهم الأجال و أنعم لهم الأحوال و كلفهم الأعمال وجعل مستراحهم دار الحلال. فالمأمور به من طاعته
متفاضلة والمزجور من معصيته متفاوتة فلذلك جعل درجات لعباد مرفوعة وموضوعة فمنهم الفضل ومنهم الرذال. وكان أرفع
درجات عنده درجات العالمين وأوضعها درجات الجاهلين أوضح ذلك بقوله: يرفع الله الذين آمنوا منكم والذين أوتوا العلم
درجات. اذا العلم لا يستغني عنه عاقل ولا يدّ منه لجاهل و هو آلة كل عامل به بطاع الربّ و يعبد وبه يعرف ما أحلّ مما حرّم
وهو منار سبيل الجنة و مصباح الصدور من الظلمة و من العلوم ما هو أكثر اقل وقعا و ابعد نفعا فانفعها للعبد من ذلك ما يزلفه
الى ربه وقوعا نفسه ويتذكر به قلبه وهي ابواب الحكم والزهد وابواب ( ) من اراد ان يأتي الله علما بغير تعلّم وهدى بغير هدايته
فليترّم في الدنيا.
وقال وهب بن منبه : خير لقمان بين الحكمة والنبوة فاختر الحكمة على النبوة. قال النوري: أعلم يقينا أنّ العبادة لاتصلح
الا بالزهادة.

قال أبو مطيع رحمه الله: فرأيت في ذلك أن أوّل كتابا خصّصت بالعناية نفسي ثم نصيحة لغيري فيورث الحكم
الجنة مثواهم من المناقب ممّا نقل عن الانبياء صلوات الله عليهم أجمعين والحكماء من السالفين والحالفين طيب الله ثراهم وجعل
بعد خواية نجومهم ودروس آثارهم وكساد سوقهم فاخترت من ذلك أحصرنا و أقصرنا من كل مائة عشرة و من كل عشرة واحدة
ممّا تحرّيت فيها نفعي واستغربها عقلي اذ لانهاية لكثيرها. و اكتفيت بمتونها وحذفت اسانيدها ارادة التخفيف على
مبتغيها والتقصير على حفاظها. ولما علمت أن الحكم صوّال المؤمنين لايبالون من أي وعاء خرجت وبأي لسان، نطقت و من أي
قوم نقلت ولو على حائط كئنت او من كافر سمعت فمن كان الميعاد مرصاده والنجاة مراده و من باله زاده وهمته تخلص نفسه.
فكان رقيبته فليحضر فيها ذهنه وليعمل فيها عقله وليفرّغ لها قلبه. فان فيها رياض النفوس وجلاء لزين القلوب وشفاء لما في
الصدور. فيها انا اشرع علي ايضاح الابواب ليسهل على طالب باب منها وجد أنه والله الموفق.